

Näin maailma muuttuu - humanistin ajatuksia korona-ajalta

Professori Jukka Ammond t jatkaa tässä kolumnissa toissakesäisen teeman, muutosvoiman etsimisen ja löytämisen tiellä. Ihan kuin tilauksesta koronavirus on todellakin pakottanut ihmiset muuttumaan. Paluuta normiarkeen on odotettu nyt jo puoli vuotta ja on hyvinkin mahdollista, että normit ovat olleet sellaisen muutosvoiman kourissa, että paluuta vanhaan ei enää ole. Millaisia ajatuksia tämä aika on herättänyt humanistissa, joka on pitkään tutkinut estetiikkaa, etiikkaa, kirjallisuutta ja tehnyt suomalaisen tangon kaipuun sanomaa tunnetuksi maailmalla sekä luennoiden että latinankielisillä tulkintoillaan? Onko totuudella ja hyvyydellä ollut mitään merkitystä sitten valistusajan filosofian, nostaako ihmiskuntaa globaalisti koskettava ahdinko romanttiset arvot uudelleen ihmisten mieliin, vai hukummeko kiihtyvän kulutusvimman keskellä yhä suurempaan tietämättömyyteen ja välinpitämättömyyteen? Toivoo herättävät suomalaisen kirjallisuuden ja laulujen nostot, joissa puhtaat luontoarvot muistuttavat, mistä meidän kannattaa etsiä turvaa muutoksen keskellä.

Minulla on unelma.

Kunpa koittaisi se päivä, jolloin jokainen luopuisi kasvomaskeistaan. Unelmani ei kohdistu ainoastaan meneillään olevan maailmanlaajuisen koronaepidemian päättymiseen. Se kyllä tapahtuu ennemmin tai myöhemmin. Unelmani kohdistuu sellaiseen ihmisten kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen, jossa me kaikki olemme heittäneet pois itsekkyyden maskimme. Se olisi suuri henkinen muutos, mutta samalla välttämätön edellytys koronan jälkeisen uuden aikakauden alkamiseen.

Mikäli sitä vastoin taloudelliseen kasvuun ja ympäristön tuhoamiseen perustuva kuluttamisen elämäntapa jatkuu entisellään, on toivon säde sammunut suurkaupunkien saastesumuun, vajonnut mereen sortuvien jäävuorten alle ja tukehtunut valtavilta suoalueilta ilmakehään nouseviin metaanikaasuihin ikiroudan sulamisen seurauksena. Entä Brasilian sademetsät käsittämättömän suurine hiilivarastoineen, Länsi-Euroopan kokoisena poikkeuksellisen lajirikkaana alueena maapallollamme? Miten on mahdollista, että maa, joka on sitoutunut ilmastokriisiin hillitsemiseen ja luonnon monimuotoisuuden turvaamiseen rikkoo

sitoumuksiaan ja on osoittanut myös piittaamattomuuden elkeitä kansainvälisen avun tarjontaan? Omistavatko vallassa olevat tahot luonnon?

Kun metsä raivataan pelloksi tai laidunmaaksi, niin se ei kasva ennalleen, mutta sitä vastoin olisi välttämättä edistettävä kaikkea sellaista toimintaa, joka kohdistuu hiilidioksidin rajoittamiseen ilmakehässä. Sekin on kaikin puolin itsestään selvää, että jokaisen meistä tulisi tuntea vastuullisuutta elämää kohtaan. Se on meille lahjaksi annettu, ja siksi meillä ei ole oikeutta ajatella, että olisimme jossain itsevaltiuden kaltaisessa erikoisasemassa meitä ympäröivään luomakuntaan nähden.

Emme me voi päättää omastakaan elämästämme. Jokainen meistä lähtee tästä maailmasta aikanaan, ja uusia sukupolvia syntyy ja tilalle. Ja silti juuri nyt, korona-ajan luomassa tilanteessa, taloudellinen kasvu ja sen edistäminen kuluttamisella on korotettu suorastaan elämän jatkuvuuden edellytykseksi. On syntynyt valtava ristiriita ihmisen henkiseen tuntoon, joka ei ole saanut, eikä voi koskaan saadakaan, taloudellisen nousun rohkaisevimmistakaan ennusteista sitä sisäisen valon luomaa perustaa elämälleen, jota hän hengessään kaipaa. Siksi juuri mielenterveysongelmat ja yhä paheneva henkinen puutostila ovat lyöneet entistä korostetummin leimansa tähän outoon ajanjaksoon.

Kuitenkin juuri tämä aika, niin monista yksilöllisistä tragedioistaan huolimatta, on raivannut ehkä parhaimman mahdollisen tilan niiden vuosituhansien takaa kantautuvien muuttumattomien elämän arvojen uudelleen löytämiseen, joka tarjoaa edellytykset ihmisen todelliseen henkiseen kasvuun. On syntynyt ainutlaatuinen momentum, johon sisältyviin mahdollisuuksiin ei kuitenkaan ole aidosti kiinnitetty huomiota, sillä se tarkoittaisi talousjärjestelmään nojautuvan ajattelutapamme kyseenalaistamista. Muutosvoimana sen voisi nähdä jopa vaaralliseksi, sillä se johtaisi tietysti kriittiseen uudelleenarviointiin kohteenaan vallitseva elämäntapa, kulutustottumukset ja ympäristöön suhtautuminen pelkkänä taloudellisen hyödyn kohteena.

Arkielämän tasolla kokemusperäinen tosiasia on, että me rasiimme itseämme tavarapaljouden keskellä. Kuitenkin samalla tunnemme, että se ikään kuin kuuluu asiaan. Erityisen ahdistavana on perinteisesti koettu vuoden kiertokulussa joulua edeltävä ajanjakso. Nykyiset megaluokan kauppakeskukset eri puolilla maata avaavat joulutunnelman näyttävillä ilotulituksillaan jo marraskuun puolenvälin paikkeilla. Näinä aikoina ostosparatiisissa vaeltajien mittaamattomaan joukkoon kuuluvana kykenen parhaiten tavoittamaan 1930-luvulla toimineen ns. Frankfurtin koulukunnan kriittiset näkemykset ja teoriat koskien taloutta, yksilön kehitystä ja kulttuuria. On kiintoisaa, että ennen kuin varsinaisesti kulutusyhteiskunta oli noussut toden teolla vaikuttamaan ihmisiin pyrkien muokkaamaan ja hallitsemaan yksilöiden tietoisuutta, juuri silloin avautuu erityisen suotuista tilanne tehdä

johtopäätöksiä ajan merkkien ja ilmiöiden perusteella ja luoda analyyttiset kehykset tulevaisuuden kannalta keskeisiin muutosta johtaviin prosesseihin. Tässä tarkoitan erityisesti ihmisten vieraantumista omasta yksilöllisestä henkisestä minuudestaan. Viittaa vain lyhyesti Theodor Adornon ja osittain myös Max Horkheimerin esittämiin lähtökohtiin kulttuuriteollisuudesta luomassa vapaa-ajalle standardoituja sisältöjä. Se johtaa tilanteeseen, että vapaa-aika ei enää eroa kvalitatiivisesti työstä, vaan muuttuu osaksi työtä, ja siitä tulee tärkeä osa kulutusta. Vapaa-ajasta tulee yhtä rankkaa ja ennalta säädettyä kuin työ. Näin pako työstä vapaa-aikaan ei annakaan ihmiselle lepoa ja rauhaa, vaan vapaa-aika rasittaa ihmistä usein enemmän kuin varsinainen työ.

Aikakausi 1930-luvulta 2020-luvun alkuun on luonut valtavan vapaa-ajan kulutus- ja viihdeteollisuuden. Jo monien viime vuosikymmenien ilmiönä on vallinnut tilanne, jolloin varsinkin lomien aikana ihmissuhteet tulevat aina suurimmalle koetukselle, koska avio- tai avopuolisot ovat vieraantuneet toisistaan. Tämä on näkynyt myös selvästi koronaepidemian vallitessa, jolloin etätyöt ovat sitoneet puolisot pitkiksi ajoiksi samojen seinien sisäpuolelle. Parisuhdeterapian tarve kasvoi räjähdysmäisesti toukokuussa 2020 koronakevään edetessä. Perhesuhteiden höltymiseen oli jo vuosia aiemmin luonut aivan oman ja erityisen merkittävän muutosvoimansa älypuhelimien monenlaisten toimintojen vetovoimaisuus. Sosiaalisen median verkkojen mahdollistama jatkuva kommunikointi ei ainoastaan vaikuta kotona vietettävään vapaa-aikaan, vaan jatkuu lomallakin viesteineen ja valokuvien lähettämisineen.

Älypuhelin on muutenkin erittäin tehokas kulutuskohde ja kuluttamisen väline. Sen tarjoamat käytännöllisesti katsoen rajattomat palvelut ovat taskussa ja sieltä saatavissa kirjaimellisesti käden käänteessä. Silti runoilija Anselm Hollon tunnetut, yli puolen vuosisadan takaa kaikuvat sanat ovat yhtä ajankohtaisia kuin ennenkin: ”Illalla me turpoamme tuoliin katsomaan suuta, jossa palaa lasittunut silmä.” Television ulkonäkö on muuttunut ”mulkosilmäisestä” mallista taulutelevisioon, digiajan tarjoamiin valintamahdollisuuksiin saatavilla olevasta kanavatulvasta, mutta tilanne on kuitenkin periaatteessa sama. Televisio sitoo katsojansa illasta toiseen, ja ohjelmien vaihtuessa ihminen passivoituu helposti. Kyseessä on kriittisesti ilmaisten eräs vapaa-ajan kuluttamisen pakon muoto.

Nuorison ja nuorten aikuisten kulutustottumukset ovat saaneet sellaiset muodot, joista sodan jälkeinen sukupolvi ei voinut edes uneksia. Kun Elvis Presleyn, Paul Ankan tai myöhemmin vaikkapa Beatles-yhtyeen levyn hankkiminen oli haaveiden kohde, kauan odotettu tapahtuma, ja levyn ostaminen oli juhlahetki, niin nykyään koko valtavan viihdeteollisuuden tuotteita voidaan välittömästi noutaa parilla napin painalluksella kuulokkeisiin ja

kuvaruudulle. Koko nykyinen elämäntapa on jatkuvaa kuluttamista, vaikka sen käyttäjät tuskin sitä sellaisena edes ajattelevat.

Valovoimaisiksi tähdiksi ja idoleiksi ovat nousseet uusille sukupolville sosiaalisessa mediassa esiintyvät sometähdet. Heidän työnään on myydä huomiota, ja menestymisen edellytyksenä on se, miten esiintyjä vetoaa katsojiin. Tilannetta voidaan luonnehtia 1970-luvulla kehitetyn tavar aestetiikan tutkimuksen perspektiivistä. Kyse on yksinkertaisesti päämäärästä vaikuttaa vastaanottajien havainto- ja mieltämiskykyyn, joka tarkoittaa aistimellisuuden uudelleenmuokkaamista. Markkinoinnin päämääränä on herättää vastaanottajassa lumous kohteena olevaa tuotetta kohtaan.

Onnistuminen riippuu siitä, kykeneekö somevaikuttaja persoonallaan rakentamaan tuotteelle kymmenien tuhansien aktiivisten ja päivittäisten seuraajiensa mieleen käyttöarvolupauksen, joka tarkoittaa tavar an ulkoasuun luotua houkutin ta. Sellainen tuote, joka lupaa ja hurmaa enemmän ylittäen tavanomaisen käyttöarvon, se ostetaan. Ei tässä sinänsä mitään poikkeuksellista uutta tapahdu. Tavara puetaan edelleenkin kauniiksi ja vetoavaksi luomalla sille houkutteleva pinta.

Käyttöestetiikan tilalle oli jo 1900-luvun viimeisten vuosikymmenten kuluessa tullut yhä selkeämmin kulutusestetiikka, joka tarkoittaa tavaroiden myyntiä aisteihin vetoamalla. Se kuuluu saksalaisen Wolfgang Fritz Haugin kehittämän tavar aestetiikan kritiikin peruslauseisiin, joka voidaan ilmaista myös seuraavasti: Hyödyllisten esineiden maailma muuttuu tavaroiksi, ja tämä prosessi synnyttää sellaisia käyttövoimia, jotka muuttavat aistimellisten esineiden maailmaa ja samalla muovaavat yhä uudelleen ihmisten aistimellisuutta. Käyttöarvolupauksesta tulee näin itsenäinen myyntifunktio. Klassisen esimerkin ovat perinteisesti tarjonneet nuorison farkkumarkkinat.

Mieleen tulee varhaisilta vuosiltani nuorison kulttiefilmi Nuori kapinallinen, jonka onnistuin katsomaan alaikäisenä maaseututaajaman elokuvateatterissa. Pääosan esittäjä James Dean kohosi puolijumalan asemaan ja häneen personoitui farkkumuoti myös Suomessa. Mattisen Teollisuus OY osti vuonna 1959 Warner Brosilta käyttöoikeuden ”James Dean” -tuotenimeen, ja markkinoille tuli James Dean Style -farkut. Nimi kuitenkin lyheni, ja suomalaisen farkkut tuotannon alalla tehtiin historiaa ”James”-tuotenimellä. Valintaa on syytä luonnehtia täysosumaksi. Se ei suoraan viitannut auto-onnettomuudessa kuolleeseen palvottuun filmitähteen, mutta kuitenkin uuteen merkkiin oli helppoa tunnistaa liittyvän viesti nuoresta kapinallisuudesta. James-farkkuihin pukeutuminen oli kannanotto itsenäisen nuorisokulttuurin puolesta. Sen ymmärsin jo tuolloin kuten varmasti moni muu ikäluokkaani kuuluva.

Muistan edelleenkin mainoslauseen ”Joka jannulle Jamekset”. Ja muistan myös tukalat tuntemukset aamuisin, kun kouluun lähtiessä piti vetää jalkoihin vanhat farmarihousut. ”Jamekset” olivat loppuneet teollisuustaaajaman vaatekaupasta, ja uuden tilauksen saapuminen tuli kestämään tuskastuttavan kauan. Olin saanut vanhempani suostumaan liian myöhään uusien farkkujen tarpeellisuudesta. Enkä ollut ainoa ilman ”Jameksia” jäänyt. Monet menivät farkkuostoksille Raumalle, lähimpään kaupunkiin. Lukiovuosina kuusikymmenluvun alkupuoliskolla kävin Tukholmassa kesätoissa ja pääsin amerikkalaisten klassikkomerkkien yhteyteen etuajassa. Ne rantautuivat hieman myöhemmin Suomeen ja syrjäyttivät kotoiset ”Jamekset” valta-asemastaan.

Huomaan kirjoittaneeni edelliset rivit nostalgisen tunteen vallassa. Elin vielä nuoruudessani aikaa, jolloin edellytykset tavaraestetiikan kritiikin kokonaiskuvulle eivät vielä olleet realisoituneet. Oltiin vielä informatiivisten mainosten luomassa optimistisessä uskossa tulevaisuuteen, jossa ihminen hallitsee ostoskäyttäytymisellään omaa itseään, omaa elämäänsä. Taakse oli jäänyt sotia seurannut pula-aika tuontirajoituksineen. Tekninen kehitys oli saanut puhtia sotakorvausten maksamiseen liittyvistä investoinneista ja elintaso aloittanut nousunsa. Maaltamuutto kaupunkiin ja erityisesti pääkaupunkiseudulle synnytti nopealla tahdilla asumislähiöitä. Vapaa-ajan lisääntyminen tuotti uudenlaista elämäntapaa. Keskiolut vapautui ja halvat ryhmämatkat lentoteitse Espanjan aurinkoon tekivät mahdolliseksi massaturismin. Ostovoiman kasvu oli tavaroiden ja palvelutuotannon nousun myötä vähitellen saavuttanut sen tason, jossa mainonta kulutuksen nostajana sai yhä suuremman painoarvon.

Vuonna 1973 alkanut ensimmäinen maailmanlaajuinen öljykriisi antoi ikään kuin pienimuotoista esimakua niille massiivisille toinen toisiaan seuraaville rajoitustoimille, joihin oli eri puolilla maailmaa turvauduttava 2019 Kiinassa puhjennun koronaepidemian levitessä seuraavana vuonna maailmanlaajuisesti pandemiaksi.

Sotien jälkeen syntyneiden suurten ikäluokkien laaja seniorikansalaisten joukko kuten myös iäkkäämmät eläkeläiset muistavat ensimmäisen öljykriisin monet energian säästämiseen kohdistuneet määräykset. Talouselämän säännöstelystä poikkeusoloissa annetun lain nojalla sisäasiainministeriö antoi mm. seuraavia määräyksiä energian säästämiseksi joulukuusta 1973 toukokuuhun 1974 asti: asuin- ja toimistohuoneiden ylimmäksi lämpötilaksi määrättiin 20 astetta, myymälöissä ja työtiloissa se sai olla korkeintaan 18 astetta, varastoissa 16 astetta, autoja ei saanut lämmittää alle 10 asteen pakkasella ja autotallien lämmitys kiellettiin kokonaan eikä moottoriteitä saanut valaista. Liikenneministeriö määräsi 80 kilometrin nopeusrajoituksen, joka jäi voimaan myös kriisin jälkeen.

Muistan, miten öljykriisi nostatti Suomessa ympäristöaktiivista liikehdintää. Sen piiristä kantautui yleisölle provosoidussakin mielessä lausuttuja arabivaltioita kiittäviä sanoja kulutuksen hillitsemisestä ja herätyksestä ryhtyä toimimaan ympäristön tilaa koskevien ongelmien korjaamiseksi. Näin ei meillä suinkaan tapahtunut, sillä Suomessa siirryttiin öljyn sijasta hinnaltaan edullisen kivihiilen käyttöön perusvoiman tuotannossa. Myös ydinvoimaprojektit saivat vauhtia. Öljykriisin seurauksena polttonesteiden hinnat nousivat Suomessa voimakkaasti. Tammikuussa 1974 raskaan polttoöljyn hinta nousi 2,8-kertaiseksi, kevyen polttoöljyn hinta 1,8-kertaiseksi, dieselöljyn hinta 1,4-kertaiseksi ja bensiinin hinta nousi neljänneksellä vain yhdessä yössä.

Olen myöhemmin monesti ajatellut, hyödynnettiinkö ollenkaan öljykriisin energiansäästöä saatua kokemusta ja tietoa, niin että jossain kehitetyssä muodossa olisi voitu jatkaa puoli vuotta kestänyttä ohjelmaa. Vähäpäästöisten ja uusiutuvien energiamuotojen tutkimukseen ja kehittämiseen suuntautuva merkittävä panostaminen olisi tuottanut varmasti monenlaisia innovaatioita.

En malta olla mainitsematta, että kun vuonna 1979 ryhdyin suunnittelemaan silloisen vaimoni kanssa omakotitalon rakentamista kaupungin ulkopuolelle, päädyimme ekologisista syistä maalämpöön, joka oli jo Ruotsissa saavuttanut suosiota. Konsultointiapua saimme asiaan perehtyneeltä insinööriltä, jolla oli omakohtaisia kokemuksia tästä Suomessa vielä uudesta ja monien mielestä myös perin oudosta lämmitysmuodosta. Kuitenkin oli perin helppoa ja kiehtovaakin ymmärtää lämmön talteenottoon perustuva toimintaidea. Maalämpöpumput keräävät auringon tuottamaa energiaa, joka on sitoutunut maahan, kallioon tai vesistöön, ja tämä energia on siis puhdasta ja ilmaista. Omituista kyllä, maalämmön käyttöönotto hieman laajemmassa mitassa alkoi vasta uudella vuosisadalla.

Ihmettelin suuresti, miksi ensimmäisen öljykriisin jälkeen Suomessa elämä jatkui käytännöllisesti katsoen samaa rataa noudattaen kuin ennenkin. Fossiilisenä polttoaineena öljy on uusiutumaton energia, mutta kriisin seurauksena lämpöä tuottavana korvaavana energialähteenä kivihiili ei suinkaan merkinnyt askelta ekologisempaan suuntaan. Se oli selkeä esimerkki pelkkään taloudelliseen nousuun keskittyvästä toiminnasta ja puhtaampaan energiatuotantoon liittyvien päämäärien jättämistä myöhempien aikojen murheeksi.

Niinkin arkijärjellä ymmärrettävissä oleva yksinkertainen asia kuin jokaisena päivänä kertyvään jätemäärään sisältyvän energian talteenotto tuli sekin vasta uuden vuosisadan puolella vakavasti otettavaksi ja toteuttamiskelpoiseksi ajatukseksi. Näin kauan kesti, ennen kuin ryhdyttiin edes jossakin määrin toteuttamaan sitä ajatusta, josta toki kaikki tiesivät kokemusperäisesti omien elintoimintojensa perusteella. Kyse oli tietysti kaasusta, jonka tuotantoon sopii lähes kaikki biohajoava materiaali. Silloisen kotikuntani Laukaan alueella

toimiva maanviljelijä kehitti maatilansa yhteyteen biokaasuaseman. Siitä hän tankkasi energiaa autolleen, jonka hän oli muuttanut biokaasukäyttöiseksi. Ainoa taho, joka aktiivisesti alkoi ilmaista kiinnostusta tällaista ilman bensiiniä tai dieseliä kulkevaa autoa kohtaan, oli verottaja.

Mauri Pekkarinen teki biokaasuautoa tunnetuksi ajaen sillä eduskuntavaalikampanjansa aikana Keski-Suomessa tankaten autoon biokaasua Laukaasta maanviljelijän pihalta, joka oli ilmeisesti ainoa tarkoitukseen rakennettu biokaasuasema maassamme. Samaan aikaan Ruotsin Lindköpingin kaikki kaupungin bussit jo kulkivat biokaasulla.

Kovin kangerrelleen Suomessa on ryhdytty hyödyntämään biojätteistä, puhdistamo- ja saostuskaivolietteistä ja teollisuusyritysten biohajoavista sivuvirroista saatavissa olevaa biokaasua, joka puhdistusprosessin jälkeen ekologisena ja uusiutuvana kotimaisena energiana vähentää oleellisesti liikenteessä pienhiukkaspäästöjä.

Kiintoisaa, että EU:n hiilidioksidirajoitusten toteuttamiseen sitoutuneena nykypäivän Suomessa hallitus on vihdoinkin joutunut tekemään tiekartan kivihillestä eroon pääsemiseksi, ja siinä sivussa myös turpeesta fossiilisena energialähteenä joudutaan pitkässä juoksussa myös luopumaan. Ja edelleen, tuoreimmat uutiset (2.11.2020) kertovat, että omakotitalojen öljylämmityksen muuttaminen ilmavesilämpöpumppuun, maalämpöön tai kaukolämpöön saa nyt valtion tukea. Tämä siis tapahtuu uuden vuosisadan kolmannella vuosikymmenellä!

Ihmistieteitä edustavana humanistina olen kauan pohtinut ihmisen henkiseen olemassaoloon liittyvää valtavaa kehityspotentiaalia, joka hautautuu kaiken arkielämän toimintojen ja rutinoitujen elämäntapojen alle. Eikö elämä pohjimmiltaan ole ihmisessä itsessään olevan henkisen minuuden etsimistä, jota juuri voidaan nimittää henkiseksi kasvuksi. Käytännössä se edellyttää aktiivisuutta tehdä elämän ja ihmisyyden toteuttamisen kannalta oikeita valintoja, ja siihen sisältyy suuri potentiaalinen muutosvoima. Professori Sven Krohnin (1903 - 1999) ajatukset liittyvät juuri tähän mahdollisuuteen hänen korostaessaan ihmisyyden varsinaisena käyttövoimana olevan kaipuu täydellisyyteen. Valaistakseen lähtökohtaansa hän käyttää käsitettä ”ydinihminen”, joka eräänlaisena peruspersoonallisuutena on niiden pyrkimysten takana, joita ihminen toteuttaa itsessään ja ympäristössään ylittäen pyyteellisen minuutensa, eli kuten hän kirjoittaa:

Vaikka hänellä (siis ihmisellä) on rasiuksenaan pyydeluonne (...) hän on ytimeltään varsinaisena itsenä ainaisuusolento, joka kurottuu universaaleja arvoja kohti. Näistä ovat keskeisimmät Platoninkin mukaan totuuden, kauneuden ja hyvyyden ideat, jotka

ovat himmeämmin tai selvemmin heijastuneet jokaisen yhteisön henkisessä kulttuurissa. (Sven Krohn, Ydinihminen, s.54)

Meissä kaikissa oleva ydinolemus on herätettävä toimimaan. Sven Krohnin viesti on nyt ajankohtaisempi kuin koskaan. Itsekkyuden ja oman voiton pyyteisiin perustuva toiminta teknisen kehityksen väärinkäyttöön liitettynä on noussut tuhovoimaksi maapallomme luonnolle ja sen myötä myös ihmisen elinolosuhteille. Niinpä havahduttavan ajankohtaisena ja pysähdyttävänä viestinä nousee filosofiprofessorin tekemä johtopäätös:

Itsekäs ihminen, joka ei ota huomioon toisen ihmisen oikeutettuja tavoitteita, on tuomittu tuhoutumaan, eikä vain yksityinen ihminen, vaan myös yhteisö suhteessa toiseen yhteisöön ja kansakunta suhteessa toiseen kansakuntaan. Alamme ymmärtää, että koko ihmiskunta on vastaavassa asemassa. Se tuhoutuu, ja samalla Tellus-planeettamme, ellei siinä herätä huomaamaan, että kuulumme kosmiseen kaikkisytyteen ja olemme vastuussa planeetasta, joka on asuinsijamme. (Sven Krohn, Ydinihminen, s.55-56)

Maailmassamme totuus on ennen näkemättömällä tavalla peittyneet valheellisen ja tarkoituksenhakuisen informaation sumuverhoon. Entä hyvyys ja kauneus? Ne menettävät universaalia arvoluonnettaan totuuden hengen joutuessa uhratuksi viekkaan ja pyyteellisen älyn alttarille. Totuuden vastakohtana on perusteltua nähdä vallanhalu ja ahneus, jotka ovat nykyajan suuria vitsauksia.

Koulutus ja tiedon tarjoaminen näyttävät useinkin liittyvän sangen yksipuolisesti faktatiedon jakamiseen, tekniseen osaamiseen ja teknologisten välineiden haltuun ottamiseen ja niiden käyttämiseen. Niinpä tällainen tieto ei niinkään tarjoa virikkeitä laajempaan ymmärrykseen eikä palvele näin ollen viisautta, joka henkisenä pyrkimyksenä luo väylän totuuden etsimiseen ja totuuden mukaiseen toimintaan, vaan kannustaa helposti yksipuoliseen älykkyyteen ilman viisautta ja kokonaisvaltaista ymmärrystä.

Pelkällä älykkyydellä ei tarvitse olla mitään tekemistä elämän suojelun, elämän kunnioittamisen ja ihmisen henkisen hyvinvoinnin kanssa. Kylmällä ja itsekkäällä älyllä on helppoa myös tuhota ympäristöä ja aiheuttaa korvaamattomia vahinkoja. Sillä voidaan kyllä saavuttaa suurta taloudellista menestystä ja aineellista vaurautta ja rikkautta. Tietoa on näin käytetty henkilökohtaisten etujen ja enemmän tai vähemmän itsekkään voitontavoittelun ajamiseen eikä ylipersonallisten arvojen toteuttamiseen.

Korkein arvo, jonka tieto meille välittää, on totuus. Ja sitä kohti olisi aina koetettava vilpittömästi pyrkiä. Elämme omituista totuuden kiertämisen aikakautta. Huijauksesta on

tullut vallitseva arkipäiväinen ilmiö autoteollisuuden päästöhuijauksista valelääkäreihin ja valepoliiseihin saakka. Huijausviesteillä ja -puheluilla kalastellaan ihmisten salasanoja ja pankkitunnuksia. Vanhusväestö, joka on tottunut luottamaan rehellisyyteen ihmisten kohtaamisessa, on joutunut törkeän rahastuksen ja hyväksikäytön uhriksi.

Totuus ei suinkaan ole mikään itsenäinen saareke, vaan se on yhteydessä molempiin muihin ylipersonallisiin arvoihin, hyvyyteen ja kauneuteen. Samoin voidaan lausua myös kahden jälkimmäisen arvon osalta. Objektivistisen estetiikan teoriaa puolustavassa väitöskirjassaan Eino Krohn on luonut näkymän henkisiin arvoihin yhdistäen kauneuden osaksi kokonaisvaltaista totuuden etsimistä. Sama päämäärä on motivoituna hänen väitöskirjansa jälkeisessä tuotannossaan.

Itsekkyys on todettu lisääntyneen nykyaikana sekä ihmisten elämäntavoissa että käyttäytymisessä toisiaan kohtaan. Jos henkilökohtainen edun tavoittelu tulee pääasiaksi, niin toisten huomioon ottaminen ei enää mahdu elämän käytäntöön. Itsekkäästi toimivalta ihmiseltä puuttuu hyvyys. Sitä vastoin hyvyyden mukaisesti toimiminen on sitä, että siinä vaikuttavat eettiset eli moraaliset arvot. Tässä nousee esiin tahto tehdä hyvää toiselle. Tahto on henkinen perusvoimamme, kykymme, jota käyttäen voimme toteuttaa hyvyyttä. Toisin sanoen, se korkein arvo, jonka tahtomme meille välittää, on hyvyys. Hyvään pyrkiminen on aina ollut kulttuurin kantavia voimia, vaikka hyvän käsitykset voivatkin vaihdella ihmisryhmästä toiseen. Tärkeintä on tietysti aina vilpittömän hyvään pyrkiminen eli toteuttaa hyvyyttä.

Elämämme tahtoa käyttävinä ihmisinä velvoittaa siis meitä pyrkimykseen kohti hyvyyttä. Jouluevankeliumissa julistetaan: ”Maassa rauha ja ihmisillä hyvä tahto”. Siinä saa kauniin ilmaisunsa kehoitus toteuttaa hyvyyttä hengessämme avautuvaa eettistä, moraalista tuntoa kuunnellen. Tahdonvapautta moraalioipillisessa pääteoksessaan Kritik der praktischen Vernunft (1788) pohtinut Immanuel Kant toteaa, että kaksi asiaa täyttää hänen mielensä yhä uudella ja kasvavalla ihailulla, mitä enemmän hän niitä ajattelee: ”Tähtitaivas yläpuolellani ja moraalilaki sisälläni”.

Taloudellisen kasvun nimissä tapahtuva maailman haltuun ottaminen ja sen hyödyntäminen yhä kiihtyvämpään tahtiin ilman merkittävää suunnan muutosta koitui uudelle vuosisadalle siirryttäessä kalliiksi oppitunniksi. Ensimmäinen energiakriisi ei havahduttanut ottamaan niitä välttämättömiä ensimmäisiä askeleita, joilla muutosvoimia olisi saatu käynnistetyksi liikkeelle. Tilannetta voi luonnehtia ympäristöarvoihin liittyvän myönteisen ajattelutavan hyödyntämättä jättämisenä, vaikka juuri vuodet 1973 ja 1974 olisivat luoneet erityisen sopivan alustan elämäntapaan ja kuluttamiseen koskeviin muutoksiin.

On aiheellista kysyä, miksi biokaasun tutkimiseen, tuottamiseen ja hyödyntämiseen liikennepolttoaineena, aitona suomalaisena luonnontuotteena, ei ryhdytty panostamaan. Kasvihuonekaasujen vähentämiseen tähtäävänä projektina se olisi nimittäin samalla toiminut kansalaisille kohdistuvana signaalina ympäristön hoitoon perustuvien asenteiden vahvistamiseksi käytännön elämässä. Siitä taas syntyy hyvien, epäitsekkäiden tekojen ja ylipersoonallisten arvojen nousemiselle suotuisa ilmapiiri, jossa perhosen siiven iskusta voisivat alkaa suuretkin muutoksen tuulet.

Itsekkään elämänasenteen rakentamasta vankilasta vapautuminen – siitä on kysymys henkisen kasvun edellytyksenä. Vapauden luomaa elämänymmärrystä kuvaa runoilijoihimme vaikuttavalla tavalla Eino Leino runossaan ”Laulun lapsi”, joka huipentuu seuraaviin loppusäkeisiin:

*Kaikki on kaunista minulle
tämän ilman kannen alla,
ilo, murhe, itku, nauru,
luonto, maailma, lokakin,
rauha suuren rakkauden,
vihurit vihan ja lemmen;
kaikell’ on kajastuksensa
Luojan suuresta suvesta,
ikuisesta auringosta
tähtitarhojen takana.*

Rakkaus laajenee tässä elämän asenteeksi ja on yhtynyt katoamattomaan kauneuteen ja sen myötä ikuisen suven kaipuuseen, maallisen elämän tuolle puolen. Ei ollut mitenkään yllätyksellistä, että estetiikan luennoillaan professori Eino Krohn totesi juuri ”Laulun lapsen” olevan mielirunoistaan rakkain.

Samanlaista elämänasennetta tavataan keskuslyriikan ulkopuolellakin. Iskelmäsanomittemme piiristä erityisen vaikuttavat säkeet tarjoaa Reino Helismaa ”Kulkuri ja joutsen”-sanoituksessaan. Kappaleen on sovittanut Toivo Kärki ruotsalaisen Lasse Dahlqvistin laulelmasta, ja se on tullut tunnetuksi meillä Tapio Rautavaaran esittämänä. Ensimmäinen säkeistö kuuluu seuraavasti:

*Oon kulkuriksi syntynyt mä vainen
Ja paljain jaloin kierrän maailmaa.
Näin kerran unta: joutsen taivahainen
Mun antoi hetken kanssaan taivaltaa.*

*Näin maat ja metsät, järvet maani armaan,
Sen kaiken sinitaivahalta näin.
Tuuli lauloi laulujaan,
Sadun hohde peitti maan,
Ihanampaa en mä koskaan nähä saata.*

Paljain jaloin kulkeminen välitty sanoituksesta kauniilla vertauskuvallisella tavalla maalliseen mammonaan ja tavaroihin kiinnittymättömänä elämänasenteena. Laulaja on kulkija, jonka taipaleelle luo hohdettaan romantiikan runouden aihepiirille tunnusomainen kauniin unen motiivi. Romanttiselle kaipuulle tunnusomaiset eroottiset ulottuvuudet eivät tässä kuitenkaan saa osakseen minkäänlaisia ilmaisumuotoja, vaan puhdas luonnon kauneus läpäisee lyyrisen minän tunnemaailman, ja toisessa säkeistössä se kohoaa isänmaan rakkaudeksi:

*Ja laulun tämän lauloi mulle tuuli:
"On kaikkein kaunein aina oma maa,
Niin moni muuta paremmaksi luuli,
Mut pettymyksen itsellensä saa.
Ei missään taivas sinisemmin loista,
Ei missään hanki hohda kirkkaammin.
Tämä paina sydämees,
Niin on taivas aina sees,
Ja sun taipaleeltas murhe kauas kaikkoo."*

Isänmaan luonnon rakkaus ja kauneus ovat saaneet suuret säkeensä J. L. Runebergin Vänrikki Stoolin tarinoiden runossa "Heinäkuun viides päivä", jossa vanha sotaveteraani johdattaa kertojan, nuoren ylioppilaan, kesäaamun kukkaniittyjen yli järvimaiseman äärelle, ja ikään kuin aukaisemalla konkreettisten kiinnekohtien myötä näkymiä kotimaahan hän aloittaa seuraavin säkein:

*"Rannalta tältä palasen
maat' ihanaista isien
sa näet, nuorukainen:
kuin Virtain järvet ihanat
on Saimaan sadat lahdemat,
Imatra pauhaavainen
ja Vuoksen aallot vaahtoisat."*

”Kulkuri ja Joutsen” -sanoituksessaan Reino Helismaa kuvaa laulajan eteen avautuvaa kotimaan maisemaa sinitaivaalle kohoavan joutsenen perspektiivistä, ja kauneuden isänmaallisena viestintuojana on tuuli. Kiintoisa tekstien välinen yhteys paljastuu näin Runebergin ja Helismaan säkeiden ja samalla runojen aihepiirin välillä. Helismaan sanoituksen viimeisessä säkeistössä kulkija jatkaa tarinaansa omasta perspektiivistään:

*Niin päättyi uni, mutta vielä vuotan
Mä kohtaavani kerran joutsenen,
Ja siihen asti unelmiini luotan;
On helppo uneksia ihmisen.
Siks' paljain jaloin onneani etsin,
Ja huolet laulullani haihdutan.
Elämä on ihanaa,
Kun sen oikein oivaltaa
Ja kun lentää siivin valkein niin kuin joutsen.*

Joutsenen valkoiset siivet ja sinitaivas – Suomen lipun värit – jatkavat kotimaan kauneuden aihepiiriä liittäen sen vaikuttavalla tavalla siihen tematiikkaan, johon sanoituksen ensimmäiset säkeet vertauskuvallisuudessaan jo viittasivat. Maallista elämäänsä kulkevan laulajan uni luo tunnevarmuuden jatkaa elämän polkua paljain jaloin. Satumaan hohteinen näkymä kotimaan luontoon sisältää myös taivasperspektiivin ikuiseen kauneuteen. Paljain jaloin taivaltaminen on samalla puhtain siivin nousemista taivaan sineen, äärettömyyteen.

Reino Helismaan meille tarjoama ”Kulkuri ja joutsen” -viesti kantautuu 70 vuoden takaa. Sen sanoma on – tai olisi – erityisen ajankohtainen korona-ajan Suomessa, ja siksi otin sen esiin humanistin puheenvuoroni lopussa. Nykyisen viihde- ja informaatiotulvan keskellä saattaisi tapahtua aina jotakin poikkeamaakin valtavirrasta. Kappaleen sanoma tarjoaisi kyllä ajankohtaisia aineksia laajemmallekin kulttuurikeskustelulle.

Sotiemme päättymistä seuranneet vuodet olivat jälleenrakentamisen aikaa, johon myös kyseinen Helismaan sanoittama kappale liittyi. Silloin myös kotimainen tango kauniine kaipuun sävelineen ja sanoituksineen loi olemassaoloon nöyrää asennetta vastaanottaa elämän mukanaan tuomat vaikeat ajat. Tämän kulttuuriperintemme arvoa olisi nyt paras hetki ryhtyä elvyttämään. Näin avautuisi luontevasti näkymä myös lyriikkamme suuriin klassikoihin Eino Leinosta V. A. Koskenniemeen, jotka runoillaan loivat vaikeiden aikojenkin keskelle omaa valoaan. Suurten runojen joukosta voisi mainita Uuno Kailaan ”Paljain jaloin”, joka omalta osaltaan ilmaisee, miten lähellä keskuslyriikkaa voivat olla laulelma- ja iskelmäperinteen aiheet ja kuvallisuus.

”Kulkuri ja Joutsen” voisi tarjota monenlaisia aineksia kotimaan matkailun edistämiskampanjoihin. Kotimaan matkailuhan on noussut korona-aikana käytännöllisesti katsoen ainoaksi varmaksi vapaa-ajan matkustamisen muodoksi. Kuluttamisen maailmassa ei tosin paljain jaloin kulkeminen voi olla kovinkaan suotavaa tavaramarkkinoiden kannalta katsoen, mutta kuluttamiseen kohdistuva asenteen muutos on välttämätön edellytys suunnan korjaamiseen, päämääränä ihmisen ja luonnon välisen suhteen tasapainottaminen. Kaikki kuitenkin edellyttää yhteisen henkisen arvoperustan eli totuuden, hyvyyden ja kauneuden ulottamista ihmisten elämään. Ja näiden arvojen myötävaikutuksella on hyvä kattaa elämämme pöytä uudelleen korona-ajan päätyttyä ja halata ystäviä – kaikista kasvomaskeistamme vapautettuina.

Jukka Ammond

Professori, filosofian tohtori Jukka Ammond on tehnyt pitkän työuran Jyväskylän yliopistossa kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimuksen parissa. Hän on tullut kansainvälisesti tunnetuksi latinankielellä esiintyvänä artistina. Suomen ulkoasiainhallinnon toimesta hänen laulamansa Toivo Kärjen suomalaisia kaipuun tangoja sisältävä albuminsa Tango Triste Finnicum luovutettiin Vatikaaniin 1994, ja paavi Johannes Paavali II myönsi hänelle tämän johdosta kunniamitalin. Jukka Ammond on luennoinut suomalaisesta tangosta ja sen kaipuun sanomasta eri puolilla maailmaa, mm. Argentiinan Buenos Airesissa. Varsinaisen kansainvälisen läpimurtonsa laulajana hän teki Elvis Presleyn suurten maailmanhittien latinankielisenä tulkitsijana. Vuonna 2018 Ammond juhlisti 25-vuotista taitelijajuhlaansa konsertoiden Roomassa laulaen tunnettuja italialaisia iskelmiä latinaksi.

Hän on aktiivisesti jatkanut myös toimintaansa humanistisen alan tutkijana. Viime vuosina hän on erityisesti Keski-Euroopassa luennoinut suomalaisesta tangosta, kaipuun kulttuurista, luonnosta ja romantiikan aatteiden välittymistä kansalliskirjallisuuteemme. Ammond on säveltänyt ja sanoittanut korona-aiheisen kappaleen "Elämän oppitunti", joka latinankielisenä levytyksenä "Schola vitae" ilmestyy joulukuussa 2020 myös kansainväliselle foorumille.

Lähteitä

- Jukka Ammond, Vapautumisen estetiikka. Eino Krohn taiteen ja kirjallisuuden

tutkijana. Jyväskylä Studies in the Arts 38. Jyväskylän yliopisto 1991.

- W. F. Haug, Kritik der Warenästetik. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag 1971.
- W. F. Haug, Mainonta ja Kulutus. Systemaattinen johdatus tavaraestetiikkaan ja kapitalistiseen massakulttuuriin. Suom. käännöksen tarkastus ja toim. Veikko Pietilä. Alkuteos: Warenästhetik und kapitalistische Massenkultur (1). Jyväskylä: Osuuskunta Vastapaino 1982
- Reino Helismaa, Kulkuri ja Joutsen, tekstikäännös. Alkuteos: Lasse Dahlqvist, Vagabonden och svanen. Sov. Toivo Kärki. Helsinki: Finnlevy/Fazer 1950.
- Immanuel Kant, Käytännöllisen järjen kritiikki. suom. Markus Nikkarla. Alkuteos: Kritik der praktischen Vernunft (1788). Helsinki: Gaudeamus 2016.
- Sven Krohn 1989. Ydinihminen. Ihmisen mitta ja tulevaisuus. Avaus filosofiseen ihmistutkimukseen. Toim. Toivo Salonen. Hämeenlinna: Arator 1989.
- Eino Leino, Tuulikannel (1) Helsinki: Otava 1918.
- J. L. Runeberg, Vänrikki Stoolin tarinat. suom. Paavo Cajander, 46. painos. Alkuteos: Fänrik Ståls sägner (1848, 1860). Otava: Helsinki 1957.